

Osud srbského překladu knihy *Hovory s T. G. Masarykem*

Aleksandra Korda Petrović (Bělehrad)

Abstrakt

Téměř současně se objevily dva překlady knihy Karla Čapka *Hovory s T. G. Masarykem*, jeden v chorvatském vydání v překladu Boška Vračareviće (Záhřeb, 1938) a druhý v srbském vydání v překladu Krešimira Georgijeviče (Novi Sad, 1938). Na jednu stranu se kniha objevila ve vhodnou dobu a měla politický význam, ale na druhou stranu ji doprovázela i nepříznivá okolnost. Protože kniha vyšla na konci roku 1938, recenze jejího vydání byly psány současně s nekrology Karla Čapka. Také to byla doba turbulentních historických událostí. Proto kniha byla interpretována ze strany srbské kritiky spíše jako pochvala autora a jako projev soucitu s československým národem a jejich tehdejší politikou osudem, a méně jako důležitý politický dokument a filozofická práce.

Klíčová slova

Karel Čapek; *Hovory s T. G. Masarykem*; srbský překlad; recepce v srbském prostředí

Abstract

The Fate of the Serbian Translation of the Book *Talks with T. G. Masaryk*

The two different translations of Karel Čapek's book *Talks with T. G. Masaryk* appeared almost at the same time. The first was the Croat edition in Boško Vračarević's translation (Zagreb, 1938), and the second was Serbian edition in Krešimir Georgijević's translation (Novi Sad, 1938). On one hand, the book was published in a significant historical moment and had important political meaning, and on the other, it was an unfavorable moment. As the book was published at the end of 1938 the reviews of this edition were written both with necrologies about Čapek's death. It was also time of turbulent historical events, which was the reason the Serbian critics had interpreted the book more as a praise of the author and the expression of support to the Czechoslovak people in that difficult political situation, than the significant political document and philosophical work.

Key words

Karel Čapek; *Talks with T. G. Masaryk*; Serbian translation; reception in the Serbian environment

Je známo, že každá kniha má svůj osud, ale také každý překlad má svůj vlastní příběh o tom, jak se dostal mezi zahraniční čtenáře. Někdy má hlavní roli nadšení překladatele, někdy dobré úmysly vydavatele a někdy pak zvláštní historické okolnosti. V případě překladu knihy Karla Čapka *Hovory s T. G. Masarykem* mělo rozhodující úlohu při vydávání a recepci knihy v srbském prostředí několik faktorů.

Ve dvacátých a třicátých letech 20. století se v srbské veřejnosti o prezidentovi Československé republiky hodně psalo.¹ Důvodem nebyly jen dobré politické a ekonomické vztahy mezi oběma zeměmi, ale také určitá vděčnost, kterou srbská veřejnost cítila k tomuto politickému reformátorovi, filozofovi a příteli Jihoslovanů, a v neposlední řadě i cíleně pěstovaný Masarykův kult. Když Masaryk v roce 1937 zemřel, nebyl téměř žádný jugoslávský deník nebo časopis, v němž by se o smrti českého státníka a vlastence nepsalo. Do té doby už byla přeložena do charvátštiny základní Masarykova díla – *Nova Evropa, Slovensko stajalište* (překlad Stjepan Musulin, edice Izabrana djela T. G. Masarika, red. D. Prohaska, knj. 1, Zagreb, 1920), *Borba za samoodređenje naroda* (druhé vydání, Zagreb, 1923), *Rusija i Evropa. Studije o duhovnim strujanjima u Rusiji* (překlad Stjepan Musulin, edice Izabrana djela T. G. Masarika, knj. 2, Zagreb, 1923), *Jan Hus, češki preporod i češka reformacija* (překlad Milan Prelog, edice Narodna knjižnica, sv. 99, Zagreb, 1923) a srbský překlad, který vyšel v latince *Svetska revolucija. Ratne uspomene i razmatranja 1914–1918* (překlad Jovan Kršić, edice Kosmos, vydavatel Geca Kon, Beograd, 1935).

Díla Karla Čapka byla sice v srbské veřejnosti částečně známa, jeho hry byly inscenovány na srbských scénách,² přeložena a publikována byla řada jeho povídek a publicistických textů, nicméně až do smrti autora nebyl přeložen žádný z jeho románů a jedinými knižně vydanými Čapkovými díly byl překlad dramatu *Věc Makropulos* (*Makropulosova tajna*, přel. Milutin Ignjačević, Beograd, 1927) a sbírka povídek *Savremene češke pripovetke* (přel. Jaroslav Mali, Beograd, 1934).³ Znalci Masarykova díla stejně jako vydavatelé samozřejmě věděli, že Čapek napsal zvláštní druh biografie českého prezidenta *Hovory s T. G. Masarykem* (Praha, 1928–1935). Bylo by proto jen logické, kdyby v době kolem Masarykovy smrti mohli mít jugoslávští čtenáři tuto Čapkovu knihu k dispozici. Zesilování zájmu o Československo nahrávala také doba plná historických otřesů a německého nebezpečí, a není tedy divu, že se téměř současně objevily dva překlady Čapkových *Hovorů*, jeden v chorvatštině v překladu Boška Vračareviće (Záhřeb, 1938) a druhý v srbsštině v překladu Krešimira Georgijeviće (Novi Sad, 1938).⁴

1 Příkladem je sborník o Masarykovi (*T. G. Masarik – Zbornik*. Beograd – Praha: Jugoslovensko-čehoslovačka liga u Beogradu, 1927), který redigoval dr. Dragutin Prohaska a vydala Jugoslovensko-čehoslovačka liga v Bělehradě. Sborník obsahuje texty Branka Lazareviće, dr. Božidara Markoviće, dr. Vladimira Dvornikoviće, dr. Dragutina Prohasky, S. Pelivanoviće, dr. V. Knofliće, jakož i bibliografii překladů Masarykových děl a literatury v srbochorvatštině.

2 O tom více viz KORDA-PETROVIĆ, Aleksandra: *Od robota do insekata*. Beograd: Zadužbina Andrejević, 2006.

3 KORDA-PETROVIĆ, Aleksandra: *Karel Čapek u srpskoj kulturi – Bibliografija*. Zbornik Matice srpske za slavistiku 65–66. Novi Sad: Matica srpska, 2004, s. 359–381.

4 Profesor Krešimir Georgijević (1907–1975) byl zakladatelem bělehradské bohemistiky. Byl autorem prvních příruček pro výuku českého jazyka a literatury na bělehradské Filologické fakultě. Přeložil do srbsštiny hodně českých klasiků a několik knih Karla Čapka. Blíže viz KORDA-PETROVIĆ, Aleksandra:

Srbský překlad byl zveřejněn se zpožděním. V článku pod titulem *Co se stalo s Čapkovými „hovory“?*,⁵ který byl publikován v deníku Dan, Georgijević podrobně vysvětluje důvody, proč bylo zveřejnění jeho už dokončeného překladu, který měl být vydaný Maticí srbskou, o rok odloženo. Z tohoto článku se dozvídáme, že na zasedání literární rady Matice srbské v roce 1937 bylo rozhodnuto o zahájení vydávání edice knihovny současných slovanských prozaiků. Byl vytvořen samostatný výbor, jehož členem byl i Georgijević. Protože Matica srbská neměla dostatek peněžních prostředků na publikování, bylo rozhodnuto začít knihovnu překladem Čapkových *Hovorů*, knihou důležitou „pro zvyšování kulturního ducha a skutečné demokratické orientace“.⁶ Předpokládalo se, že prodej knihy by pomohl získat prostředky pro další vydání. Nakonec však měla být kniha vytištěna pouze v 500 bezplatných exemplářích s tím, že Ministerstvo osvěty v Praze slíbilo, že překladateli poskytne náhradu ve výši 60 000 dinárů. V mezidobí ale z výboru Georgijević a někteří další členové komise Matice srbské odstoupili. Zároveň Československo-jugoslávská liga v Bělehradě plánovala zahájit knihovnu československých spisovatelů. Její představitelé pochopitelně také chtěli, aby první publikovanou knihou bylo právě toto dílo, a proto Liga vyzvala Georgijeviče, aby jim překlad knihy poskytl. Překladatel píše:

„Byl jsem na rozpacích: bál jsem se, že pokud Liga zveřejní v Bělehradě knihu v latince, sníží to potřebu dotování takové edice v Novém Sadu [...] Proto jsem se domníval, že jsem morálně povinen předat knihu členům Matice, a ne do Ligy, která by ovšem nepochybně knihu už vydala a pravděpodobně i rozprodala. Kniha je totiž neobvykle aktuální a zajímavá.“⁷

Toto porušení lhůty pro publikování knihy interpretuje překladatel jako záměrné zpoždění ze strany vedení Matice s úmyslem potrestat ty, kteří odstoupili z jejího výboru. Georgijević pokračuje: *„Každému musí být jasné: každá vydavatelská společnost na světě se snaží publikovat knihu co nejdříve, aby využila příznivý okamžik pro její uvedení na trh. Vedení Matice však nevydalo knihu na jaře, kdy byl stále přítomen kult Masarykův, neuběhlo moc času od doby kdy zemřel; nevydávají to nyní, v době kdy do Prahy jezdí tolik našich lidí, když existuje tak silná sympatie k přátelům, jejichž svoboda je ohrožena, když tolik lidí chce vědět něco o českých bratřích, Masarykovi, Čapkovi – tak aktuálnímu spisovateli současné světové literatury.“⁸*

Další obvinění jsou na úkor vydavatelské politiky Matice srbské, ale zde naši pozornost věnujeme především Georgijevićově poznámce o příznivém momentu pro vydání Čapkovy knihy. Zveřnění překladu Čapkových *Hovorů* bylo tedy skvělým publikačním projektem, ale také společenskou a kulturní událostí. Možná ne tak kvůli samému spisovateli, ale spíše kvůli prezidentu Masarykovi a politice, kterou zastupoval. Význam této knihy překonal rámec umění a dostal se do oblasti vzájemných vztahů obou zemí. Byla to také politická událost vzhledem k aktuální situaci v Evropě roku 1938. Byla to doba po Masarykově smrti. Jeho úsilí a myšlenky ztroskotávaly pod náporom německého

Profesor Krešimir Georgijević kao čapekolog. In: Međunarodni naučni zbornik Univerzitetska slavistika: tradicije, savremeno stanje, perspektive. Beograd: Filološki fakultet, 2017, s. 103–119.

5 GEORGIIJEVIĆ, Krešimir: *Šta je sa Čapekovim „razgovorima“?* Dan (Novi Sad) IV, 1938, č. 133/917 (12. 6.), s. 5.

6 Tamtéž.

7 Tamtéž.

8 Tamtéž.

nacismu a kniha byla formou odporu. Zveřejnění sporu s Maticí srbskou, resp. kritika vydavatelské politiky této národní instituce, nejspíš přispělo k rychlejší realizaci projektu. Kniha tak byla koncem roku k dispozici a dosáhla významu kultovní knihy.

Všechny tři svazky knihy *Hovory s T. G. Masarykem* (*Dětství a mládí*, *Život a práce*, *Názor a život*), stejně jako zvláštní část spisu *Mlčení s T. G. Masarykem* tedy byly přeloženy do srbstiny a publikovány ve vydání Matice srbské. Kniha nicméně nebyla doplněna předmluvou nebo doslovem, ale na konec knihy připravil Georgijević *Rejstřík*, v němž vysvětluje pojmy nutné k pochopení textu. Většinou jsou zastoupeny výklady filozofických pojmů, např. heslo *agnostický*, nebo *antropomorfismus*, stejně jako krátké poznámky k československým historickým, veřejným a kulturním osobnostem (např. Karel Kramář, Ladislav Čelakovský, Svatopluk Čech a další). Rejstřík byl pro domácí čtenáře velmi důležitý, protože díky němu mohli snáze pochopit Čapkův text a Masarykovy myšlenky a dozvědět se informace, které srbské veřejnosti nebyly známy: např. že příjmení *Garigue* je ve skutečnosti příjmením Masarykovy ženy, nebo co jsou *Rukopisy královedvorský a zelenohorský*. Na konci knihy překladatel poděkoval dr. Otokaru Kolmanovi, tehdejšímu českému lektorovi v Bělehradě, za pomoc a rady při překladání.

Kniha se sice objevila ve vhodné dobu a měla politický význam, ale na druhou stranu ji doprovázela nepříznivá okolnost. Tím, že vyšla na konci roku 1938, byly recenze tohoto vydání psány současně s nekrology na Karla Čapka. Z tohoto důvodu se zdá, že kniha u srbské literární kritiky neměla dostatečně silný ohlas. Pokud však čteme četné nekrology, studie a články o Čapkově smrti,⁹ každý z nich se zmiňuje o čerstvě vydaném překladu *Hovorů*. Výklad nového překladu většině autorů posloužil jako základ pro prezentaci celkového díla zesnulého spisovatele.

Jedna z prvních recenzí, publikovaná v literárních novinách Srpski književni glasnik (1. 1. 1939), jejímž autorem byl Jaroslav Mali,¹⁰ začíná slovy:

*„Žádné upálení na hranici a žádné odstranění z trůnu nemohou zničit duchovní a kulturní hodnoty. Bez ohledu na to, jak se dnes zdá neaktuální, zůstane Masaryk ideálním příkladem bojovníka a myslitele, hrdiny ducha a akce, impozantním apoštolem humanismu. Život Tomáše Masaryka, jehož filozofická a politická osobnost je syntézou Husa, Komenského, Havlíčka i Palackého, je sama o sobě schopna povzbudit morální a duchovní renesanci člověka. Masarykův život je nejkrásnější knihou.“*¹¹

Mali poznamenává, že Čapek svým dílem připomíná Goetheho *Ekermana*. Nicméně, pokud jde o autentičnost, překonal ho, protože Goethete psal o svém Maestru pouze

9 Více viz KORDA-PETROVIĆ, Aleksandra: *Recepcija dela Karela Čapeka u srpskoj kulturi*. Disertační práce, Filologická fakulta, Bělehrad, 2002 (rukopis).

10 Jaroslav Mali (1907–1945) byl jugoslávský slavista českého původu, jeden z nejlepších znalců literární situace v Československu a propagátor srbsko-českých kulturních vztahů mezi dvěma světovými válkami. Uspořádal antologie české, slovenské a srbské povídky, přeložil díla více než třiceti českých a slovenských autorů. Své literární studie, kritiky a články publikoval v jugoslávských periodikách meziválečného období. O tom více viz KORDA-PETROVIĆ, Aleksandra: *Jaroslav Mali – prevodilac i književni kritičar*. In: Slavistika, knj. VIII, Beograd, 2004, s. 205–2016.

11 MALI, Jaroslav: *Čapekovi razgovori s T. G. Masarikom*. Srpski književni glasnik (Beograd) LVI, 1939, č. 1 (1. 1.), s. 72.

na základě paměti. Autor recenze, který také byl překladatelem z češtiny, komentoval kvalitu překladu:

„Čapkův styl a jazyk, bez ohledu na to, že působí zdánlivě jednoduše, má silnou čistou českou frázi a typické čapkovské zbarvení. Překladateli se podařilo nejen poskytnout věrný překlad, ale přeložit jej do správné a jemné naší fráze, aniž by narušil stylistickou podobu originálu. To je velká přednost tohoto překladu ve srovnání s charvátským překladem Boška Vračareviće, v němž je Čapkův text na mnoha místech špatně vyložen.“¹²

Překlad Boška Vračareviće,¹³ o kterém se zmínil Jaroslav Mali, byl vydán dva měsíce před vydáním Matice srbské. Vyšel v Záhřebu ve vydavatelství Orbis jako první kniha edice politických, ekonomických, sociálních a kulturních spisů *Anali naših dana* (Anály současnosti). Kniha byla taktéž publikována bez předmluvy nebo doslovu, překlad ale neobsahoval zvláštní část spisu *Mlčení s T. G. Masarykem*. Na kvalitu překladu poukazovala velká část poučené veřejnosti. Zabýval se jí také Otokar Kolman v Lidových novinách (9. a 16. 1. 1939) kde hodnotil nejen Vračarevićův překlad *Hovorů*, ale také dříve již překladatelem vydanou Čapkovu knihu *První parta*. Srbští čtenáři měli příležitost přečíst si tuto kritiku prostřednictvím zprávy zveřejněné v časopise Srpski književni glasnik (1. 2. 1939): „Co se týká překladu *Hovorů* s T. G. Masarykem, všiml si Kolman, všude porovnavající původní text s textem překladu, množství chyb v nedostatečném porozumění významu původního textu. Nejhorší však dopadla třetí část, ve které je prezentována Masarykova filozofie: na 151 stránek textu je 277 chyb. Mnozí lidé – říká dr. Kolman – budou překvapeni, jaké měl Masaryk podivné myšlenky a jak se zmateně vyjadřoval. Překlad byl udělán příliš rychle, což můžeme vidět na základě chyb, jako: „simulanty“ místo stimulanty, „malý“ místo mladší, „Ahil“ místo Eshila, „rehabilitace“ místo habilitace, nebo: „dnes jsem ještě naštvaný“, místo dnes už nejsem naštvaný, „snoubenec“ místo nevěřící atd. Dr. Kolman dospěl k závěru, že se překladatel prohřešil jak vůči Masarykovi a Čapkovi, tak vůči charvátským čtenářům. Překlad by měl sloužit ve vědeckých knihovnách jako odstrašující příklad a jako smutný dokument překladatelské nesvědomitosti, pro kterou nic není svatě.“¹⁴

Článek byl podepsán počátečním písmenem G. Předpokládáme, že za ním stojí jméno Krešimira Georgijeviće, který se domníval, že by srbským čtenářům měl být prezentován obsah kritiky zveřejněné v Československu. Proč se nepodepsal plným jménem? Logicky: autor článku interpretuje a cituje cizí hodnocení překladu, a sám je také překladatelem z češtiny!

Je však třeba zdůraznit i skutečnost, že jeden nedostatek je společný jak srbskému, tak charvátskému překladu. Čapek totiž knihu podepsal pouze iniciálami. Udělal to záměrně, aby poukázal na spoluautorskou práci s Masarykem. Žádný z překladatelů ani vydavatelů tento fakt ovšem neakceptoval.

12 Tamtéž, s. 73.

13 Boško Vračarević, charvátský novinář a překladatel. V meziválečném období publikoval články v časopisech *Vreme* a *Savremenik*. Překládal také z ruštiny, kromě zmíněných čapkových knih přeložil např. politické memoáry Edvarda Beneše *Svjetski rat i naša revolucija: uspomene i razmišljanja iz doba borbe za slobodu naroda* (Zagreb: Tipografija, 1938) či romány Karla Nového a Jana Čepa.

14 G.: *Čapekovi Razgovori s T. G. Masarikom i Prva smena u hrvatskom prevodu*. Srpski književni glasnik (Beograd) LVI, 1939, č. 3 (1. 2.), s. 237–238.

Srbský překlad knihy *Hovory s T. G. Masarykem* byl publikován hned po Čapkově smrti a během turbulentních historických událostí. Proto byla kniha srbskou kritikou interpretována spíše jako chvála autora a jako projev soucitu s Československem a jeho tehdejší politikou, a méně už jako důležitý politický dokument a filozofická práce. Ani později neměl překlad knihy lepší osud – nikdy nezažil nové vydání. Zajímavé také je, že původní Masarykova díla, s výjimkou *Světové revoluce*, byla srbskému čtenáři k dispozici pouze ve výše uvedených charvátských překladech. Teprve v posledních letech se v srbské literatuře objevily edice vybraných Masarykových textů s podrobnou předmluvou a doslovem pod názvem *Marginálie o T. G. Masarykovi*, které podepsal překladatel a literární kritik Aleksandar Ilić (1945–2018).¹⁵ Snad proto přišel čas na nové vydání knihy *Hovory s T. G. Masarykem* a na její novou recepci.

Recepce díla Karla Čapka v Jugoslávii byla víceméně soustavná, byť diskontinuitní. V dnešním srbském literárním a kulturním kontextu také můžeme sledovat pokračování zájmu především pro Čapkovu dramatickou tvorbu. V případě překladu knihy *Hovory s T. G. Masarykem* máme specifickou situaci, protože jde spíše o recepci Masarykovy než Čapkovy tvorby. Byla to kniha, kterou se spisovatel jasně připoutal k politice a názorům prezidenta Masaryka. Čapek ve své době, ale i po válce, byl vnímán jako relikv systém, pozorován jako oficiální spisovatel. Postoj k masarykovské politice se časem měnil, jak v Československu, tak i v Jugoslávii. Ačkoli v Jugoslávii po druhé světové válce, po krátké abstinenci, recepci Čapkovy tvorby pokračuje, tato kniha nebyla žádoucí. Tak jsme se dostali k paradoxu: v nekrolozích na Karla Čapka se tato kniha slaví jako velký příspěvek k autorskému dílu a po válce je tato kniha ignorována, a to jak v srbských odborných recenzích, tak v publikačních plánech.

Literatura

- G.: *Čapekovi Razgovori s T. G. Masarikom i Prova smena u hrvatskom prevodu*. Srpski književni glasnik (Beograd) LVI, 1939, č. 3 (1. 2.), s. 237–238.
- GEORGIJEVIĆ, Krešimir: *Šta je sa Čapekovim „razgovorima“?* Dan (Novi Sad) IV, 1938, č. 133/917 (12. 6.), s. 5.
- KORDA-PETROVIĆ, Aleksandra: *Jaroslav Mali – prevodilac i književni kritičar*. In: Slavistika, knj. VIII, Beograd, 2004, s. 205–206.
- KORDA-PETROVIĆ, Aleksandra: *Karel Čapek u srpskoj kulturi – Bibliografija*. Zbornik Matice srpske za slavistiku 65–66. Novi Sad: Matica srpska, 2004, s. 359–381.
- KORDA-PETROVIĆ, Aleksandra: *Profesor Krešimir Georgijević kao čapekolog*. In: Međunarodni naučni zbornik Univerzitetska slavistika: tradicije, savremeno stanje, perspektive. Beograd: Filološki fakultet, 2017, s. 103–119.
- KORDA-PETROVIĆ, Aleksandra: *Recepcija dela Karela Čapeka u srpskoj kulturi*. Disertační práce, Filologická fakulta, Bělehrad, 2002 (rukopis).

15 MASARIK, Tomáš Garik: *Nova Evropa – Slovensko stanovište – Zabranjeni Masarik*. Překl. Aleksandar Ilić. Beograd: Zavod za udžbenike, 2016; MASARIK, Tomáš Garik: *O boljševizmu (1920–1921) – zabranjeni Masarik*. Překl. Aleksandar Ilić. Beograd: Zavod za udžbenike, 2014.

- KORDA-PETROVIĆ, Aleksandra: *Od robota do insekata*. Beograd: Zadužbina Andrejević, 2006.
- MALI, Jaroslav: *Čapekovi razgovori s T. G. Masarykom*. Srpski književni glasnik (Beograd) LVI, 1939, č. 1 (1. 1.), s. 72.
- MASARIK, Tomaš Garik: *Nova Evropa – Slovensko stanovište – Zabranjeni Masarik*. Překl. Aleksandar Ilić. Beogr: Závod za udžbenike, 2016.
- MASARIK, Tomaš Garik: *O boljševizmu (192 1921) – zabranjeni Masarik*. Překl. Aleksandar Ilić. Beograd: Zavod za udžbenike, 2014.
- PROHASKA, Dragutin (ed.): *T. G. Masarik – Zbornik*. Beograd – Praha: Jugoslovensko-čehoslovačka liga u Beogradu, 1927.
-

prof. dr. Aleksandra Korda-Petrović

Katedra za slavistiku
Filološki fakultet, Univerzitet u Beogradu
Studentski trg 3, 11000 Beograd, Srbsko
korda@verat.net

Toto dílo lze užit v souladu s licenčními podmínkami Creative Commons BY-SA 4.0 International (<https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/legalcode>). Uvedené se nevztahuje na díla či prvky (např. obrazovou či fotografickou dokumentaci), které jsou v díle užity na základě smluvní licence nebo výjimky či omezení příslušných práv.

